

KI AZ „IGAZI” GYŐZTES?*

A választások néhány elméleti és gyakorlati aspektusa

Nagy Levente

(Docens, Debreceni Egyetem, BTK, Politikatudományi Tanszék)

A tanulmány beérkezett: 2019. július 2.

ÖSSZEFOGLALÓ

A választási rendszerek csoportosítása nem egy magától értetődő folyamat, hiszen számos szempont mentén kategorizálhatjuk azokat, a csoportosítás mikéntje ezért jelentős mértékben szubjektív megítélés kérdése (is). A kerületek nagysága, a mandátumok kerületenkénti száma (egy vagy többmandátumos kerületek), az egyénekre vagy pártlistákra történő szavazás, a többségi vagy az arányos elv előtérbe helyezése, az eredmények arányossági indexei olyan alapvető és közismert szempontok, amelyek mentén leginkább szokás vizsgálni és kategorizálni a modern demokratikus választási rendszereket.

Jelen tanulmányban egy más tényező elemzésére kerül sor, amelyről nemcsak az derül ki, hogy e szempont mentén kiválóan lehet tipizálni a különböző választási rendszereket, hanem az is, hogy előtérbe helyezése új dimenziókat nyithat a választáselmélet, illetve a választási rendszerek empirikus elemzése számára. Céлом tehát, felhívni a figyelmet e sajátos, hazai viszonylatban is kevésbé ismert szempontnak, az ún. *szavazási struktúrának* a jelentőségére, annak kihangsúlyozásával, hogy a sorrendes szavazási eljárás sem eredményezhet tökéletes választást. A *preferenciális választási* eljárások demokratikus volta, illetve sajátos politikai hatásai az Ausztráliában honos *alternatív szavazás* behatóbb elemzése révén mutathatók ki leginkább.

Kulcsszavak: szavazási struktúra ■ kategorikus szavazás ■ sorrendes szavazás ■ ellenőrző kritériumok ■ alternatív választás.

Azon túl, hogy a választások elemzése során gyakori kérdésként merül föl, hogy egyén-centrikus vagy párt-centrikus szavazás jellemzi-e egyik-másik választási rendszert, az is elsődleges jelentőségű (noha kevésbé gyakori) kérdés lehet, hogy miként adhatja le voksát a szavazó: a cédulán feltüntetett jelöltek közül egyetlen név megjelölésével, vagy a jelölteknek a saját belátása szerinti (bizonyos érdekek mentén történő) rangsorolásával, azaz preferencia

* Elhangzott a Kolnai-díj átvételét követően a Magyar Politikatudományi Társaság XXV. Vándorgyűlésén (Budapest, ELTE, Állam- és Jogtudományi Kar), 2019. június 14-én. A tanulmány az előadás bővített és kiegészített verziója.

szerint állítva sorrendbe őket. Az előzőt *kategorikus* vagy kizárólagos, az utóbbi *ordinális* vagy sorrendes (rangsorolós) szavazásnak nevezzük.¹ Ennek azonban nemcsak szerkezeti jelentősége van, ugyanis a sorrendes szavazás fontos elméleti és empirikus kérdések egész sorát veti fel: egyrészt, hogyan ítéltető meg bizonyos logikai, illetve méltányossági szempontok mentén a rangsorolós eljárás, annak belső világa, másrészt, milyen politikai hatásai vannak (lehetnek) a sorrendes szavazással történő választásnak.

Ennek fényében, a tanulmány első részében a szavazási struktúra két alapvető formájának bemutatására kerül sor. Ezt követően, négy választási eljárás eredményeinek összehasonlítását végzem el, arra az alapvető és kihívó kérdésre válaszolva, hogy ha azonos szavazatmegoszlás mellett négy különböző eljárás négy egymástól eltérő győztes eredményez, akkor vajon kit illetve meg leginkább a győzelem, vagyis: ki tekinthető „igazi” győztesnek?

Ebből viszont azonnal megfogalmazható egy következő kérdés: ha nem határozható meg egyértelműen az „igazi” győztes, akkor vajon vannak-e olyan szempontok vagy kritériumok, amelyek segítségével legalább ellenőrizhetők, hogy az adott választási eljárások mennyire tesznek eleget bizonyos logikai és méltányossági elvárásoknak. Ennek érdekében, tíz ellenőrző kritérium felsorolására, és ebből néhány kritérium rövid bemutatására kerül sor, amelyből aztán ahhoz a Kenneth Arrow által megfogalmazott „lehetetlenségi tételhez” juthatunk el, amely kimondja, hogy egyetlen választási eljárás sem tesz egyszerre eleget bizonyos alapvető kritériumoknak, vagyis egyetlen eljárás sem lehet tökéletes.

Az elméleti részt követően, az Ausztráliában honos alternatív szavazás két szempont mentén történő politikai hatásaira helyezem a hangsúlyt, és konkrét választási eredmények elemzése révén támasztom alá állításaimat. Az elmondottak rövid összegzésével, illetve néhány általánosabb következtetéssel zárom a tanulmányt.

SZAVAZÁSI STRUKTÚRA

Kategorikus szavazás

Tiszta formájában a kategorikus szavazás lényege tehát, hogy a választó egyetlen jelöltre (vagy pártlistára) szavaz, a jelölés ezért határozott (kategorikus), a választó döntése egyértelmű, fenntartások nélküli. Bizonytalanságnak, köntörfalazásnak, kompromisszumra emlékeztető alkunak itt nincs helye, ugyanis a szavazó se mással, se önmagával szemben nem köthet több jelöltre is kiterjedő alkut. Határozottan kell tehát cselekednie, hiszen egész szavazata – annak teljes súlyával – koncentrált formában egyetlen jelöltre (pártlistára) irányul, vagyis a szavazó választóereje egyetlen politikai mederbe terelődik. Ennek fényében azt is mondhatjuk, hogy a döntés kategorikus volta miatt az egyes jelöltek iránti támogatottság fokozatai nem fejeződhetnek ki, hiszen a

szavazó csak és csakis a „vagy-vagy” elv alapján dönthet. Az egyes jelöltek közötti versengés tehát nem fejeződik ki (őszintén és teljes mértékben) a választó szavazatában.

A kategorikus szavazás bináris jellegű, olyan értelemben, hogy egyik felől ott van a „megjelölt” személy, másik felől pedig a „meg nem jelöltek” tábora. Egyik oldalon jelen van a „mindent söprő győztes”, a másik oldalon pedig ott vannak a „semmit nem nyerő vesztesek”. A két tábor között nincs fokozati átmenet, óriási szakadék áll fenn közöttük, hiszen a győztes fél a „szavazat egészét viszi”, míg a vesztes tábor tagjai „semmit nem kapnak”. A vesztes jelöltek egyformán figyelmen kívül maradnak, egyenlő mértékben „le vannak írva”, noha távolról sem biztos, hogy a „meg nem jelölteket” a szavazó egyformán ítéli meg, az még kevésbé biztos, hogy egyenlő mértékben utasítja el őket (lényeges megkülönböztetési szempont ez a két féle választás között, és egyben központi aspektusa a kategorikus szavazásnak). Úgy tűnik tehát, hogy e bináris tagolás a szavazó vélemény kinyilvánításának egy „szűkebb” spektrumát képezi, mivel nem fejezi ki pontosan a választópolgár egyenkénti viszonyulását az induló jelöltek felé.

Preferenciális szavazás

A kategorikus szavazáshoz képest a preferenciális (sorrendes) választás összetettebb. Egyik oldalról nézve „szélesebb” spektrumú véleménynyilvánítási, illetve beleszólási lehetőséget kínál, a másik oldalról közelítve, a preferenciális szavazás „több információt szolgáltat az egyes szavazók véleményéről, ami elvileg elősegít(het)i a szavazóközösség preferencia-szerkezetének alaposabb feltárását” (Mészáros–Szakadát, 1993: 19.), mindenekelőtt azért, mert a szavazónak nem kell a jelölteket – egy kivétellel – kizárnia, hanem kifejezheti a teljes preferencia sorrendjét, vagyis azt, hogy melyik jelöltet vagy pártot preferálja leginkább, majd rangsorolhatja a többi jelöltet is.

A szavazó tehát nincs olyan jellegű kényszer alatt, nincs olyan nyomásnak kitéve, hogy döntést kellene hoznia egyetlen jelölt javára, minden más jelölt egyenlő mértékű kárára, hiszen kinyilváníthatja a teljes spektrumú őszinte (vagy más érdekektől vezérelt) véleményét.² Szavazata nem kizárólagos, inkább „megosztó” jellegű, hiszen az egyetlen jelöltre koncentrált, határozott cselekvés helyett kifejezheti az induló jelöltek iránti támogatottságának intenzitását.

Ilyen értelemben, a szavazó választóerejét meghatározó tényezők nem egyetlen politikai mederbe koncentrálnak, hanem szétszóródnak a versengő pártok jelöltjei között, a szavazó preferenciája szerint. Míg a kategorikusan szavazó polgár a vesztes jelöltek határozott elutasítására irányuló választói magatartást mutat, addig az ordinálisan voksoló szavazó választói magatartá-

sát inkább a kompromisszumkészség jellemzi: a szavazó kompromisszumot köthet önmagával is a jelöltek kapcsán, hiszen a „vagy-vagy” helyett lehetőség nyílik az „és-és” elv mentén döntenie.

Az ordinális szavazás hívebben tükrözheti tehát a szavazó véleményét, jobban kimerít(het)i a választó plurális preferenciáit, nagyobb beleszólási lehetőséget és „szélesebb” spektrumú skálát kínál a választópolgár politikai részvétele számára,³ és nem utolsó sorban több információt árul el a jelöltekhez való szavazói viszonyulásról. Úgy tűnik, e vonásoknak köszönhetően a rangsorolásos választás a képviselő megvalósításának, a közakarat kifejeződésének elvileg egy „őszintébb” módszere lehet, mint ami kifejezhető a kategorikus szavazás révén.

KI AZ „IGAZI” GYŐZTES?

Nem újdonság azt állítani, hogy a *többség*, a *többségi elv*⁴ és a *választás*, egymáshoz közvetlenül kötődő, egymással szoros kapcsolatban lévő, de egymástól szétválasztandó kifejezések, amelyek jelentését célszerű tisztázni. E három kifejezés a politika világának alapvető fogalmai, együttesen pedig a hatalommal felruházás (választások) és a hatalomgyakorlás komplex folyamatainak meghatározó tényezői. Arról van szó ugyanis, hogy a többségi elven nyugvó választási folyamatban, adott formula segítségével, kollektív véleménnyé egységesítjük az egyéni véleményeket, és kikerül a mandátumra jogosult jelölt. A győztest támogatók táborát – politikai értelemben – szavazói „többségnek” szokás nevezni. Igen ám, de ha azonos szavazatmegoszlás mellett különböző választási eljárások különböző győztest eredményeznek, akkor óhatatlanul felmerül egy alapvető kérdés a szavazókra, illetve a győztes jelöltre vonatkozóan: Kiknek kellene a szavazói többséget képezniük, vagy kiket illet meg leginkább az, hogy a győztest támogató szavazói többséghez tartozzanak? Másként fogalmazva: Ki az „igazi” szavazói többség? Hasonlóan: Kinek kellene győznie, azaz, kit illet meg leginkább a győzelem? Más szavakkal: Ki az „igazi” győztes?

Úgy gondolom, a válasz nem egyértelmű, már azért sem, mert (amint a későbbiekben látni fogjuk) nincs olyan szempont vagy érvelés, amely igazolná, hogy létezik vagy léteznie kell egy egyetemes jellegű, mindenkire kiterjedő „győztesnek”, függetlenül a választási eljárás mikéntjétől, a használt választási formula jellegétől, és más, a választások kimenetét befolyásoló tényezőktől. Meggyőződésem, hogy a szavazatmegoszlás pontos ismerete mellett sem annyira világos, hogy ki az, aki egyetemesen „többséginek” minősül, és aki a leginkább érdemes a mandátum „jogos” birtoklására. A használt választási formula ismeretében is nehéz lenne azonban átfogó, és kellően megalapozott választ adni az „igazi” győztes kilétére, hiszen kiderül, hogy a különböző vá-

lasztási függvények (a szavazatokat mandátummá leképező formulák) könnyen más és más győztest eredményezhetnek.

A következő szemléltető példában tételezzük fel, hogy öt jelölt indul egy adott választókerületben: a, b, c, d, e ; és a következőképpen oszlik meg 83 érvényes szavazat: $a = 27$; $b = 18$; $c = 15$; $d = 14$; $e = 9$. Azt szeretnénk megvizsgálni, hogy miként változik a kimenet azonos szavazatmegoszlás mellett, a relatív többségi, illetve három különböző preferenciális választási eljárás esetében.⁵

Relatív többség

Világos, hogy kategorikus szavazással, relatív többségi rendszerben a jelölt a győztes, hiszen páros összevetésben – a maga 27 szavazatával – legyőzi minden riválisát.

Most azt is tételezzük fel, hogy a példában feltüntetett szavazatmegoszlás mellett a szavazóknak rangsorolni kell a jelölteket, és a következő preferenciaprofil⁶ születik:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Pontozás
27	18	15	14	6	3	
a	b	c	d	e	e	5
d	e	b	c	b	c	4
e	d	e	e	d	d	3
c	c	d	b	c	b	2
b	a	a	a	a	a	1

Forrás: saját táblázat (Nagy, 2018: 188.).

(Csupán a tisztázás kedvéért: az első oszlop azt árulja el, hogy a 83 szavazóból 27-en a feltüntetett sorrendet állították fel. Az ötödik és a hatodik oszlopban is az e jelölt van az élen, de mivel a további sorrend nem egyezik meg, ezért két külön oszlopot kell felállítani).

Borda-módszer (Pontozásos eljárás)

Az 1435-ben Nicolas de Cuza által kidolgozott, majd 1770-ben Jean Charles de Borda által újra „felfedezett”, és tulajdonképpen az ő nevéhez köthető Borda-módszer lényege, hogy a jelöltek rangsorolását követően, minden oszlop minden tagját pontozzuk a rangsorban elfoglalt helye alapján (példánkban, az első helyezett öt, a második négy, a harmadik három, a negyedik két, és végül az utolsó helyezett egy pontot kap).

A szabály szerinti összesítés alapján:

$$a = 27 \times 5 + 18 \times 1 + 15 \times 1 + 14 \times 1 + 6 \times 1 + 3 \times 1 = 191$$

$$b = 27 \times 1 + 18 \times 5 + 15 \times 4 + 14 \times 2 + 6 \times 4 + 3 \times 2 = 235$$

$$c = 27 \times 2 + 18 \times 2 + 15 \times 5 + 14 \times 4 + 6 \times 2 + 3 \times 4 = 245$$

$$d = 27 \times 4 + 18 \times 3 + 15 \times 2 + 14 \times 5 + 6 \times 3 + 3 \times 3 = 289$$

$$e = 27 \times 3 + 18 \times 4 + 15 \times 3 + 14 \times 3 + 6 \times 5 + 3 \times 5 = 285$$

A 289 begyűjtött szavazatával d jelölt tehát a győztes.

Condorcet-módszer (Páros összehasonlítás)

Az eljárás 1299-ben Ramon Lull jóvoltából látott napvilágot, de mégis Nicolas Condorcetnek köszönhető (1785), hogy a módszer ismertté vált. Az eljárás lényege, hogy a jelölteket párosan összehasonlítjuk, az egyes oszlopokban elfoglalt helyeik alapján és akinek sikerül minden riválisát páros összevetésben legyőznie, az a jelölt a győztes. Ezek szerint:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
27	18	15	14	6	3
a	b	c	d	e	e
d	e	b	c	b	c
e	d	e	e	d	d
c	c	d	b	c	b
b	a	a	a	a	a

Forrás: itt és a továbbiakban, saját táblázatok

$$a:b = 27:56 \quad b:c = 24:59 \quad c:d = 18:65 \quad d:e = 41:42$$

$$a:c = 27:56 \quad b:d = 39:44 \quad c:e = 29:54$$

$$a:d = 27:56 \quad b:e = 33:50$$

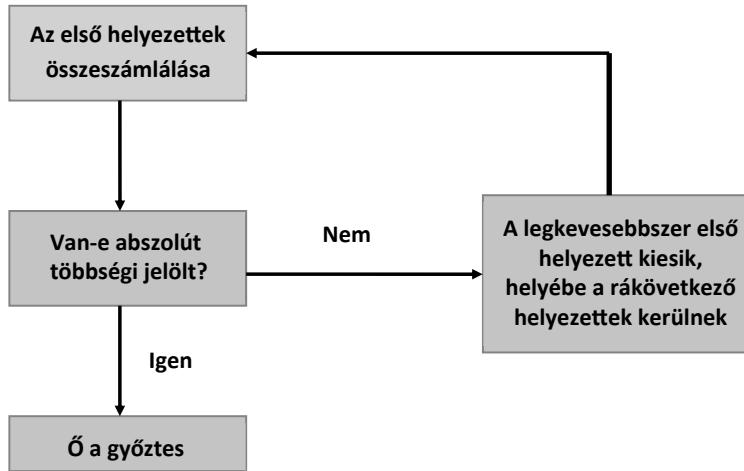
$$a:e = 27:56$$

Az $a:b = 27:56$ -ból például világosan kiolvasható, hogy 27 szavazó az a jelöltet preferálta b -vel szemben, 56 szavazó pedig b -t helyezte a jelölt elé, páros összevetésben ezért b győz. Az összehasonlítások alapján kiderül, hogy e jelölt minden riválisát legyőzi, tehát Condorcet-győztes.

Alternatív szavazás

Az eljárás lényege, hogy ha az első-preferenciás helyezések alapján egyetlen jelölt sem éri el az abszolút többséget, akkor a legkevesebb első helyezést elért jelölt kiesik, és helyébe a rangsor következője lép. Ezt követően megnézzük, hogy van-e abszolút többségi győztes, ha nincs, tovább folytatjuk a műveletet,

addig, amíg abszolút többségi győztest lehet hirdetni. Az eljárás a következő algoritmus mentén ábrázolható:

A fenti példa alapján tehát az első kör:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
27	18	15	14	6	3
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>d</i>	<i>e</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
<i>e</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>d</i>	<i>d</i>
<i>c</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>b</i>
<i>b</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

Az *a* jelölt, a maga 27 szavazatával csupán relatív többséget ér el, tehát nincs abszolút többségi győztes, az *e* jelölt ezért kiesik, helyébe az egyes oszlopok következő jelöltjei lépnek.

Második kör:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
27	18	15	14	6	3
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>d</i>
<i>c</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>b</i>
<i>b</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

A második kör után $a = 27$; $b = 24$; $c = 18$; $d = 14$. Továbbra sincs abszolút többségi győztes, ami azt jelenti, hogy a legkevesebb első preferenciás szavazattal rendelkező *d* jelölt kiesik.

Harmadik kör:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
27	18	15	14	6	3
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
<i>c</i>	<i>c</i>	<i>b</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>b</i>
<i>b</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

$c = 32$; $a = 27$; $b = 24$. Mivel nincs abszolút győztes, *b* jelölt kiesik.

Negyedik kör:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
27	18	15	14	6	3
<i>a</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>
<i>c</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

Egyértelmű, hogy *c* jelölt 56 szavazattal abszolút többségi győztes.

A négy eljárás összesített eredményei:

Választási eljárás	Győztes	Második helyezett
Relatív többségi	<i>a</i>	<i>b</i>
Borda-módszer	<i>d</i>	<i>e</i>
Condorcet-módszer	<i>e</i>	<i>d</i>
Alternatív szavazás	<i>c</i>	<i>a</i>

Láthatjuk, azonos szavazatmegoszlás mellett négy, logikailag teljesen elfogadhatónak tűnő eljárás négy különböző győztest eredményez. A kérdés továbbra is az tehát, hogy lehet-e, és ha igen, melyik jelöltet lehet – a mindent átfogó és mindenre kiterjedő – „igazi” győztesnek tekinteni. Erre (egyelőre) nem tudunk egyértelmű választ adni, amit viszont tehetünk, hogy olyan szempontokat vagy kritériumokat keresünk, amelyek segítségével ellenőrizhetjük, hogy az egyes módszerek mennyire felelnek meg bizonyos matematikai-logikai, illetve „méltányossági”-demokratikus elvárásoknak. Természetesen, ez a módszer nem nyújt maradéktalan megoldást, a kritériumok szerinti ellenőrzések hozzásegíthetnek azonban az egyes eljárások belső értékeinek megítéléséhez. Más szavakkal, noha nem nyújtanak általános érvényű rangsort a különböző választási eljárások között, úgy tűnik, e kritériumok egyfajta irányadó szerepet tölthetnek be az egyes választási eljárások egymáshoz viszonyított minősítésében.

Ellenőrző kritériumok

A tanulmány e részében nem áll szándékomban az egyes kritériumok behatóbb vizsgálata,⁷ csupán arra szeretném a figyelmet ráirányítani, hogy milyen következtetés vonható le e szempontok alkalmazásából, amely következtetés egyben a fentebb feltett kérdésre adott választ is jelent(het)i. A következő táblázat nem meríti ki a lehetőségek teljes skáláját, a feltüntetett kritériumok azonban elegendőnek bizonyulnak a tanulmány céljainak. Összesen tíz alapvető szempontról van szó, amelyeket két csoportra osztottam. Az elsőben többnyire matematikai-logikai, a másodikban inkább „méltányossági”-demokratikus kritériumok szerepelnek. A két tábor között nincs éles választóvonal, több esetben is átfedések tapasztalhatók a kritériumok jellegéből adódóan. Íme, a tíz ellenőrző szempont:

Matematikai-logikai kritériumok	„Méltányossági”-demokratikus kritériumok
Tranzitivitás	Abszolút többség
Konzisztencia	Közellenség
Monotonitás	Condorcet-győztes
Jelentéktelen alternatíváktól való függetlenség	Klónoktól való függetlenség
Részvétel	Diktátortól való mentesség

Az áttekinthetőség kedvéért csupán néhányat emelek ki közülük. A *tranzitivitás-kritérium* lényege, hogy ha három jelölt indul (a, b, c), és kiderül, hogy a erősebb b -nél, azaz $a > b$, és b erősebb c -nél, vagyis $b > c$, akkor matematikai szükségszerűség, hogy a -nak erősebbnek kell lennie, mint c , azaz $a > c$. Ennek ellenére, a sorrendes szavazások esetében bekövetkezhet a három jelölt közötti körbeverés, vagyis, hogy $a > b, b > c$ és $c > a$. Ezt nevezzük (a híres) *Condorcet-paradoxonnak*, ami nemcsak azért fontos, mert győztes nélküli ponthelyzetet eredményez, abszurdá téve ezzel a választási eljárást magát (hiszen az eljárás lényege, hogy győztest válasszon ki), hanem azért is, mert tulajdonképpen kiindulópontját képezi a Kenneth Arrow által megfogalmazott „Lehetetlenségi tételnek”, amely kimondja, hogy mivel egyetlen eljárás sem képes egyszerre teljesíteni bizonyos ellenőrző kritériumokat, ezért nem létezik tökéletes választási eljárás.⁸

A *jelentéktelen alternatíváktól való függetlenség-kritérium* első hallásra nem árul el sokat az olvasónak, ezért egy szemléltető példával⁹ szeretném érzékeltetni e kritérium lényegét, alapvető „üzenetét”. Tételezzük fel, hogy éttermi ebédje után a vendég fagyaltot szeretne fogyasztani. A pincér tudatja vele, hogy málna és vanília közül választhat, mire a vendég magabiztosan, teljes meggyőződéssel málnát kér. Két perc múlva a pincér visszatér, és elnézését

kérve mondja, hogy közben kiderült, mandula fagylalt is van, mire a vendég: „Van mandula is! Az nagyszerű! Hát akkor kérek vaníliát!” Úgy tűnik, a helyzet komikuma a szituáció logikai abszurdításából fakad. A példa üzenete tulajdonképpen az, hogy két fél versengésének kimenetét nem változtathatja meg egy „jelentéktelen” harmadik fél váratlan megjelenése. A választások kapcsán a korrupciók, a taktikázások egész sorának melegágyát jelentenék az ilyen és ehhez hasonló helyzetek. A kritérium üzenete: ha egy választási eljárás megengedi ezt az abszurd helyzetet, akkor logikai szempontból nem felel meg az elvárásoknak (vagyis nem lehet tökéletes).

Ami a „méltányossági” kritériumokat illeti, a *közellenség-kritérium* például nem kevesebbet kér, mint azt, hogy annak a jelöltnek, akit a szavazók abszolút többsége utolsó helyre tesz, nem szabad győznie.

A *klónoktól való függetlenség-kritérium* a stratégiai (manipulatív) jelöléssel szembeni ellenállást méri. Alapgondolata, hogy a győztes személye nem változhat meg csupán azért, mert egy olyan jelöltet emelünk be a versenybe, aki hasonló (klón) egy, a választásokon már induló jelölthöz.¹⁰

A vizsgálatok során kiderül, hogy nincs olyan választási eljárás, amely egyszerre eleget tenne mind a tíz kritériumnak. Ebből az a fajsúlyos következtetés vonható le tehát, hogy nincs tökéletes választási eljárás. Ezt a „lesújtónak” tűnő általánosítást jóval korábban, a már említett Arrow fogalmazta meg, aki az egyéni preferenciák és e preferenciákból származtatott közösségi preferencia közötti összefüggéseket keresve állította, hogy csak és csakis akkor lehetséges egységes, belső ellentmondásoktól mentes, konzisztens kollektív döntésekről beszélni, ha azok eleget tesznek az általa kiválasztott öt feltételnek (kritériumnak).¹¹ Arrow nagyhatású következtetése, hogy nem létezik olyan, az egyéni preferenciákat kollektív preferenciává átváltó függvény, amelyik egyidejűleg eleget tenne a felsorolt feltételeknek. Más szavakkal, az egyéni véleményeket kollektív véleménynyé aggregáló eljárás nem lehet tökéletes, ugyanis az egyéni racionális döntések véleményösszegző mechanizmusa irracionális kollektív döntést eredményez.

Ez egyfelől nem hangzik túl felemelőnek, másfelől azonban igen kihívó kérdésként tételezhető a politikusok, de elsősorban a választáselmélettel, választástudománnyal foglalkozók számára. Ha nincs ugyanis egy átfogó, mindenre kiható, tökéletes választási rendszer (ha lenne, természetesen, hogy egyetemesen mindenki azt használná), akkor a sajátos társadalmi szerkezet, a politikai és kulturális értékek, illetve a különböző pártrendszereken belüli erőviszonyok megoszlása figyelembevételével a választásokkal, választási rendszerekkel foglalkozó (és beavatott) szakemberek kihívó feladata a lehető legoptimálisabb rendszer létrehozása és/vagy fenntartása, a szóban forgó társadalomra nézve. Lássuk be, e feladat nem is kevés, főleg, ha a mindenkori domináns politikai hatalomnak (saját hatalmi pozíciójának mindenek fölé helyezése miatt) nem áll érdekében e törekvés támogatása.

AZ ALTERNATÍV SZAVAZÁS
POLITIKAI HATÁSAI (AUSZTRÁLIA ESETE)

A képviseleti demokrácia, valamint a választási rendszerek demokratizálásában úttörő szerepet játszó Ausztrália,¹² a westminsteri modellt követve jött létre 1901-ben, azzal a két lényeges különbséggel a brit rendszerhez képest, hogy Ausztrália föderális berendezkedést és választott szenátust mondhatott (és mondhat) magáénak.

A többnyire urbánus–rurális, illetve munkaadó–munkavállaló kettős törésvonal mentén kialakult ausztrál pártrendszer két tábor mentén bontakozott ki, amelyek főszereplői egyfelől a Liberális/Nemzeti pártszövetség, másfelől a Munkáspárt, és a hozzá közel álló Zöldek (akiket az esetek túlnyomó többségében a demokraták (DEM) támogatnak).¹³ E két tábor („pártvonulat”) rivalizálása képezi a főtengelyét annak a 20. századi, stabilnak mondható pártrendszernek, amelyről találóan állapította meg Lipson, hogy formálisan „trio”, funkcionálisan „duo” (Lipson, 1959/7: 12–31.).

A relatív többségi rendszerről a szövetségi szinten egységesített preferenciális választási rendszerre való áttérés 1918-ban történt meg, és azóta is – minimális változtatásokkal – ez a rendszer van érvényben.

A következőkben az ausztrál alternatív szavazás két alapvető hatására szeretnék rámutatni: egyfelől, a pártok egymáshoz való viszonyulására, és ezzel a pártrendszeren belüli erők mozgásaira, másfelől e módszernek a választás eredményeire történő kihatására.¹⁴

A pártok egymáshoz való viszonyulása

Ebben a részben két jelentősebb szempont mentén vizsgálom meg a pártok egymáshoz való viszonyulásának kérdését:¹⁵

- a. A (nagyobb) pártok sajátos összefogása szélsőséges (és/vagy új, feltörekvő) pártok ellen, szükség esetén akár az ideológiai hovatartozás figyelman kívül hagyásával.
- b. A (nagyobb) pártok sajátos összefogása az egyes politikai táborokon belül, más ideológiai táborok ellen (ha a szükség nem „követel” mást).

Tulajdonképpen egy igen jellegzetes, mintaadó példán keresztül szeretném bemutatni (érzékeltetni) e hatásokat szövetségi szinten. Queensland tagállam, Blair kerületének 1998-as szavazatmegoszlásait helyezük górcső alá, amelynek révén nemcsak az alternatív szavazás politikai hatásait, hanem az eljárás folyamatát is lépésről lépésre követhetjük

Körök #	Jelöltek, pártok, szavazatok, átruházott szavazatok									
	McKenzie, Neal (DEM)	White, Brett (NP)	B'waighte, Owen (CEC)	Clarke, Virginia (ALP)	Connors, Libby (GRN)	Hanson, Pauline (HAN)	Thompson, Cameron (LP)	Roberts, Lee (IND)	Sloan, Mark (ACS)	ÖSSZES
Első kör	2478 (3,64%) 17	6 989 (10,25%) 11	199 (0,29%) 5	17 239 (25,29%) 18	1 230 (1,80%) 16	24 516 (35,97%) 40	14 787 (21,69%) 19	556 (0,82%) 44	170 (0,25%) Kiesik	68 164 (100%) 170
Második kör	2495	7000	204	17 257	1 246	24 556	14 806	600		68 164
Harmadik kör	26	44	Kiesik	20	12	74	13	15		204
	2521	7044		17 277	1 258	24 630	14 819	615		68 164
Negyedik kör	128	71		62	111	136	107	Kiesik		615
	2649	7115		17 339	1 369	24 766	14 926			68 174
Ötödik kör	590	89		385	Kiesik	188	117			1369
	3 239	7204		17 724		24 954	15 043			68 164
Hatodik kör	Kiesik	926		1186		399	728			3 239
	8130	Kiesik		18 910		25 353	15 771			68 164
Hetedik kör				1064		1172	5 894			8 130
				19 974		26 525	21 665			68 164
Nyolcadik kör				Kiesik		5241	14 733			19 974
						31 766	36 398			
						GYŐZTES				

Forrás: Australian Electoral Commission. In: Farrell-McAllister: *The Australian Electoral Systems*. http://www.academia.edu/5775554/Farrell_-_The_Australian_Electoral_System

A táblázat adatai számos dologról árulkodnak. Mindenekelőtt szembetűnő a választás aránytalansága, hiszen jól látható, hogy a 14 787 (21,69%) első-preferenciás szavazatot begyűjtő liberális jelöltnek (LP) sikerült a végén legyőznie a 24 516 (35,97%) első-helyezéssel rendelkező szélsőjobb Pauline Hansont¹⁶ (HAN), illetve a 17 239 (25,29%) első-preferenciás szavazatot összeszedő munkáspárti riválisát (ALP). Jelen tanulmányban a hangsúly azonban (nem az arányosság kérdésére, hanem) a szélsőjobb HAN párt elleni, illetve a politikai táborokon belüli sajátos összefogásra tevődik.

Mivel nincs abszolút többségi győztes az első körben, az ACS (*Abolish Child Support*) jelöltje kiesik, és a 170 szavazata a rangsorban utána következő jelöltekre ruházódik át. Mielőtt a „nagyobb” pártokhoz jutunk, feltűnő aspektusként említeném meg, hogy (kispártként) az ACS támogatói közül a legtöbben a független jelölt után a szélsőjobb pártot tették második helyre.

A második körben szintén nincs abszolút többségi győztes, így a CEC (*Citizens Electoral Council*) képviselőjelöltje esik ki, és a 199 első-preferenciás, valamint az öt átruházott szavazata (összesen 204) a rangsorban a következőkre ruházódik. Itt is megfigyelhető, hogy a B’waighe-t támogató szavazók túlnyomó többsége látványosan jobban preferálta a szélsőjobb Hansont (74 szavazat), mint a mérsékelt nagy pártok jelöltjeit.

A harmadik kör „áldozata”, a maga 615 szavazatával, a függetlenként induló Roberts (IND), akinek támogatói, az előző két kieső szavazóihoz hasonlóan a szélsőjobb jelöltjét preferálták leginkább (136 szavazat).

A negyedik kör olyan értelemben „szokatlan”, hogy a szövetségi választások kerületeinek túlnyomó többségében a demokraták (DEM) jelöltjei hamarabb kiesnek a partnernek tekintett zöldek (GRN) jelöltjeinél, ez esetben azonban nem ez történt. Ettől függetlenül, világosan körvonalazódik a táboron belüli összefogás: a zöldek 1369 szavazatából 975 (71,2%) ruházódik át a demokrata (590), illetve a munkáspárti (385) jelöltekre, míg a rivális tábor jelöltje 117, a szélsőjobb jelöltje pedig 188 átruházott szavazatból részesülhet csak.¹⁷

E kör olyan értelemben is „vízválasztó”, hogy az első három körrel ellentétben, arányait tekintve, a szélsőjobb jelölt támogatottsága komolyan visszaesik: míg a zöldekkel egy táborba tartozó demokrata és munkáspárti jelöltek 590, illetve 385 szavazatot kaptak a zöldek jelöltjének támogatóitól, addig Hansonnak be kellett érnie 188 átruházott szavazattal. Ez a fordulat már azt is jelzi, hogy a szélsőpárt elleni „összefogás” tulajdonképpen a nagyobb pártok részéről tapasztalható leginkább.

Az ötödik kör is tartogat sajátosságokat: a kieső demokrata jelöltnek 3239 szavazatot sikerült begyűjtenie, amelyből 1186 ruházódott át a saját táborához tartozó munkáspárti jelöltre, de meglepő módon a nemzeti/liberális tábor két jelöltje összesen 1654 átruházott szavazatot kapott tőle.¹⁸ Ami az *Egy Nemzet* (HAN) szélsőjobb párt jelöltjét illeti, láthatjuk, hogy a 3239 szavazatból csupán 339-ot kapott, ami csupán 12,3% átruházott szavazatrészesedést jelent.

A zöldpárti jelöltet támogatókkal ellentétben a demokrata McKenzie-re szavazók táborából közel kétszer annyian tettek előbbre Thompsont, mint Hansont, azaz, jobban preferálták a rivális tábor jelöltjét a szélsőjobb jelöltjénél.

A hatodik kör kiesője a *Nemzeti Párt* (NP) jelöltje, akinek nem volt egyszerű dolga az *Egy Nemzet* „berobbanásával”, már azért sem, mert annak ellenére, hogy a mérsékelt NP elhatárolódott a szélsőjobbos nézetektől – de mindkettő jobboldali lévén – több közös ponton is átfedést lehetett kiolvasni nézeteikből. Ez okozott némi (kezdeti) feszültséget a *Nemzeti Párt* (NP) és a *Liberális Párt* (LP) között, de az NP begyűjtött szavazatainak további megoszlása jelentősen befolyásolta a választás kimenetét, hiszen azok 72,5%-a (5894) ruházódott át a liberális jelöltre. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen az igen jelentős szavazatmennyiséggel (8130) rendelkező White annak a *Nemzeti Pártnak* a jelöltje, amely párt 1920-tól szoros szövetségben áll a *Liberális Párttal*, olyannyira, hogy e koalíció két rövid kivétellel (1973–74 és 1987) a mai napig meghatározó tényezője az ausztrál pártrendszernek (Farrell–McAllister, 2005: 80.). A munkáspárti jelöltre 1064, míg Hansonra 1172 szavazat ruházódott át.¹⁹ Az LP jelöltjének ezzel komolyan megnőtt a győzelmi esélye az utolsó kör előtt, noha ekkor minden a munkáspárti Clarke szavazótáborának preferenciáitól függött.

A hetedik kör jelentette a mindent eldöntő lépést, ugyanis a két nagy rivális tábor jelöltjei álltak egymással szemben, akik – a szavazatok alapján – együttesen léptek fel a szélsőjobb jelöltje ellen. E kettős szembenállás nem lehetett feszültségmentes, de az átruházott szavazatarányok figyelembevételével egyértelműen kiderül, hogy a munkáspárti Clarke támogatóinak 73,76%-a a liberális Thompsont tette a szélsőjobb jelölt elé, míg Hansont csupán 26,3%-a részesítette előnybe.

Foglaljuk össze az 1998-as parlamenti választások jelentősebb szavazat átruházási részesedéseit, Blair kerületben:

Pártok		Átruházott szavazatrészesedések (%)		
Bal	Jobb	Bal	Jobb	Szélsőjobb
GRN		71,22	15,05	13,73
DEM		36,62	51,06	12,32
ALP		–	73,76	26,24
	NP	13,09	72,5	14,41

A példából arra következtethetünk tehát, hogy a szélső erővel szembeni fellépés fölülírta a politikai táborok közötti történelmi rivalizálást, de az sem kizárt, hogy a két tábor „összefogása” bizonyos mértékben annak tudható be, hogy a domináns politikai erők a *status quo* megőrzésében is érdekelték voltak, ezért minden áron meggátolták az új, „berobbanó” (feltörekvő) politikai erő sikeres térhódítását.

A hetedik kör eldöntötte tehát a választás kimenetét, hiszen megfordította az eredményt a liberális jelölt javára, akinek 14 787 eredetileg első helyezéssel, és 21 611 átruházott szavazatával (mindösszesen 36 398) sikerült legyőznie a 24 516 elsőhelyezéssel, illetve 7250 átruházott szavazatot begyűjtő (mindösszesen 31 766) Pauline Hansont.

Az adatok alapján nem nehéz nyomon követni a táborokon belüli, illetve a szélsőjobbos erők elleni összefogást, ami a következő táblázatból is világosan kiolvasható.

A 2004–2013 közötti időszak szövetségi parlamenti választásain a szavazat átruházási részesedések (%) a következők:

Pártok		Átruházott szavazatrészesedések (%)*			
Bal	Jobb**	Bal	Jobb	Szélsőjobb (HAN)	
DEM	2004	54,2	31,4	14,4	
	2007	52,7	26,9	26,9	
GRN	2004	49,7	37,7	1,26	
	2007	72,5	27,5	–	
	2010	69,1	30,9	–	
	2013	56,6	43,4	–	
Összesített (átlagok)***		59,1	32,9	14,2	
	NCO	18,7	50,7	19,5	
	2004	18,6	41,0	40,4	
	FFP****	2007	65,9	34,1	–
	2010	54,1	45,9	–	
	2013	45,8	39,9	–	
	KAP	2013	31,9	68,1	–
	PUP	2013	50,2	49,8	–
Összesített (átlagok)		40,7	47,1	29,9	

* Mivel a kispártokra, függetlenekre, stb. átruházott szavazatok nincsenek feltüntetve, nem (minden esetben) jön ki a kieső párt szavazatainak 100%-os megoszlása.

** A jobboldali pártok kapcsán nemcsak az okoz némi nehézséget, hogy a bemutatott időszakban kiszakadások, kiválások, új pártegyesülések révén több új párt is megjelent, hanem azt is árnyalni kell(ene), hogy a skála jobb oldalán hol helyezkednek el a pártok. Az *Egy Nemzet*ből, 2003-ban kivált, és hivatalosan 2004-től működő NCO (*New Country*) mérsékeltebb elképzelésekkel rendelkezett, mint a Hanson irányította párt. A 2002-től 2017-ig aktív FFP (*Family First Party*) keresztény-konzervatív párt, kiemelkedő népszerűségnek örvendett Dél-Ausztrália államban. A PUP (*Palmer United Party*) néven ismert, jobboldali populista párt 2013-ban ezen a néven indult, majd UAP (*United*

Australia Party) néven folytatta tevékenységét. A nemzeti és a liberál-nemzeti pártokból létrejövő KAP (*Katter's Australian Party*) úgyszintén a jobboldalhoz tartozó, konzervatív populista párt. Végül, az LNQ (*Liberal-National Party of Queensland*) Queensland tagállam liberális és nemzeti pártjainak egyfajta fúziójából vált szövetségi párttá 2008-ban. Noha jobboldali, liberál-konzervatív beállítottságú, nem lehet a jobboldal szélsőséges szárnyához csatolni. Jelen tanulmány szempontjából nincs igazán jelentősége e pártok jobboldali skálán történő pontos elhelyezésének.

*** Ne legyen senki számára meglepés, hogy az összesített átlagok összege meghaladja a 100%-ot. Ennek oka, hogy a HAN szélsőpárt nem szerepel nyolc helyen a táblázatban, megemelve ezzel az összátlagot.

**** Az FFP 2007-es, illetve a 2013-as átruházható szavazatainak „megfordított” aránya elég szokatlan. Mindkét alkalommal meglepően magas arányban támogatta az FFP szavazótábora a két zöldpárti jelöltet, de a két munkáspárti jelölt is „elégedett” lehetett a részesedéssel (Az ilyen és ehhez hasonló esetek miatt is feltételezhető, hogy a két tábor közötti rivalizálás azért jelentkezik élesebben a nagy pártok részéről, és mérsékeltében a kis és/vagy középpártoknál, mert ez utóbbiak számára jóval kevésbé adott a kormányzásért történő közvetlen hatalmi versengés lehetősége).

Részletesebb elemzés nélkül is elmondhatjuk, hogy a számok önmagukért beszélnek. Egyfelől, arról árulkodnak, hogy – amint a tanulmány első felében is említettem – a sorrendes szavazás növeli a szavazók kompromisszumkész-ségét, hiszen a szélső erővel, illetve a rivális tábor jelöltjeivel szemben nem kizárólagos a magatartásuk, ami az átruházási arányokból is kiolvasható. Másfelől, a táblázat adataiból körvonalazódik a politikai táborokon belüli sajátos összefogás is.

A baloldali „vonulat” tagjai, a demokraták és a zöldek közel 60%-os átruházási támogatottságot „nyújtanak” a munkáspárti jelölteknek a vizsgált időszakban. A jobboldali táboron belüli szavazat átruházási arány szerényebb (47,1%), ami jelentős mértékben az FFP zöldek irányába tett kétszeri „gesztusának”, illetve a PUP 2013-as munkáspárti preferenciájának²⁰ is köszönhető.

Ami a szélsőjobboldali párttal szembeni fellépést illeti, a Blair kerület példájából is nyilvánvalóvá válik a Hanson elleni összefogás. Ha azonban még azt is figyelembe vesszük, hogy az 1998-as szövetségi parlamenti választásokon az *Egy Nemzet* 12 kerületben végzett első helyen relatív többséggel és, hogy szövetségi szinten 936 621 szavazatot sikerült összeszednie, ami egy tekintélyes 8,43%-os szavazatrészesedést jelentett,²¹ úgy, hogy ezzel egyetlen mandátumot sem sikerült begyűjtenie,²² akkor eléggé világos képet kapunk a szélsőjobbos párt elleni közös fellépésről a mérsékelt – de két különböző politikai – tábor nagyobb pártjai részéről. Természetesen, ezek az adatok a rendszer súlyos aránytalanságaira is rámutatnak, főleg ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a liberálisokkal szövetséges *Nemzeti Párt* jóval kevesebb szavazattal (588 088), mint az *Egy Nemzet*, 16 mandátumot mondhatott magáénak.

Politikai jelentősége miatt indokolt lehet egy tagállami példával is alátámasztani az ausztrál alternatív szavazás hatásaként jelentkező sajátos összefogást. Példánk az 1998-as, Queensland tagállam, Crows Nest kerületének eredményeit tartalmazza. Már az elején kihangsúlyozandó, hogy Ausztrália két tagállama, Új-Dél-Wales 1981-től, és Queensland 1992-től vezette be azt, hogy tagállami választásokon a szavazó nem köteles az induló jelöltek teljes listáját rangsorolni. Ezt nevezzük opcionális vagy „csonkított” rangsorolásnak. Queensland államban tehát a szövetségi választásokon kötelező a teljes, a tagállami parlamenti választásokon pedig lehet opcionális a sorrendállítás.

Az 1998-as tagállami parlamenti választásokon Crows Nest kerületben a következőképpen oszlott meg a 23 649 első-preferenciás szavazat:

Jelölt	Párt	Első preferenciás szavazatok	Szavazat %
Fiona BUCKNALL	Munkáspárt	3908	16,5
David COCKBURN	Egy Nemzet	9342	39,5
Russel COOPER	Nemzeti Párt	9060	38,3
Brenda MOLONEY	Reform Párt	635	2,7
John LANGFORD	Zöldek	704	3,0
Összesen		23 649	100

Forrás: Renwick, 2011

Mivel senki nem érte el az abszolút többséget, a *Reform Párt* jelöltje kiesett, és szavazócéduláin a második helyezettek kerültek az első helyre. E lépéssel továbbra sincs abszolút többségi győztes, ezért a *Zöldek* jelöltje esett ki, így három jelölt maradt versenyben.

Két kör után a következő tehát az állás:

Jelölt	Párt	két kör utáni szavazatmegoszlás
Fiona Bucknall	Munkáspárt	4287
David Cockburn	Egy Nemzet	9613
Russel Cooper	Nemzeti Párt	9329

Forrás: Renwick, 2011

Világosan látszik, hogy két kör után a munkáspárti Bucknall 379, az *Egy Nemzet* jelöltje 271, míg a Nemzeti Párt *jelöltje* 269 szavazattal bővítette eredeti első-preferenciás szavazatainak számát. Ezzel azonban még mindig nincs abszolút győztes, harmadik körre volt szükség. A játékszabály értelmében a *Munkáspárt* jelöltje esett ki, és szavazatai a következő megoszlásban ruházkodtak át a két talpon maradt versenyzőre:

Jelölt	Párt	Szavazatok két kör után	Szavazat átvitel	Harmadik köt után	%
Fiona Bucknall	Munkáspárt	4287	- 4287*	0	
David Cockburn	Egy Nemzet	9613	+ 950	10 563	49,1
Russel Cooper	Nemzeti Párt	9329	+ 1611	10 940	50,9

Forrás: Renwick, 2011

*A 4 287 szavazatból csupán 2 561 szavazat adódott át a két talpon maradt jelöltnek, mivel a különbözetet jelentő 1 726 szavazólapon a szavazók nem állítottak preferencia-sorrendet, vagy legalábbis „csonka” sorrendet állítottak fel.

Úgy tűnik, a munkáspárti Bucknall az *Egy Nemzet* jelöltje, Cockburn ellen „hangolta” támogatóit, a történelmi nagy riválisok egyike, a *Nemzeti Párt* jelöltje javára. A sorrendes szavazás világában ez a következőt jelenti: igaz, hogy a Munkáspárt szavazói táborának 40%-a nem rangsorolta a további jelölteket, de a teljes sorrendet állítók (2561 szavazó) 63%-a (1611 szavazó) a rivális Coopert tette előbbre a rangsorban a szélsőjobbos Cockburn ellenében (Renwick, 2011: 16.), akit 950 munkáspárti szavazó részesített előnyben.

A bemutatott két kerület választási folyamata jól érzékelteti tehát az AV néhány, korábban megfogalmazott sajátos vonását: az AV szavazás közvetlenül járul hozzá a pártok közötti viszonyokhoz, táboron belül és táborok között egyaránt. A szélsőerők elleni fellépés miatt (is) úgy tűnik, a nagypártok többnyire középre húznak, a kompromisszumra hajlamosító alternatív választás inkább a centrum-értékek képviseletére sarkallja őket. Az ausztrál pártrendszerről elmondható tehát, hogy a centripetális erők fölüljárják a centrifugális erőket, noha nem kizárt, hogy a domináns pártok elemi érdeke a *status quo* megőrzése is. Az is teljesen világos mindkét példában, hogy az *Egy Nemzet* jelöltje fölényesen győzött volna a relatív többségi rendszerben, az AV rendszerben viszont mindkét esetben veszített, mivel a véghajrában a két rivális tábor jelöltjei „összezártak” a szélsőjobb ellen.²³ Nem jelentéktelen kérdés, hogy szövetségi szinten milyen gyakorisággal tapasztalható a kimenet ilyen jellegű megfordulása. A következőkben ezt vizsgáljuk meg.

Az alternatív szavazás kihatása a választási eredményekre

A választási eredmények vizsgálata az alternatív szavazás szerepének megállapítására is szolgál és úgy tűnik, két alapvető aspektus mentén lehet leginkább lemérni az AV jelentőségét. Egyfelől, a kerületi választási fejlemények révén megtudhatjuk, hogy milyen gyakorisággal születik abszolút többségi győztes már az első körben. Ez az információ ugyanis rámutat a sorrendes szavazás jelentőségére, arra, hogy milyen arányban van szükség a preferenciális

módszer kerületenkénti alkalmazására.²⁴ (Gondoljuk csak meg, ha minden kerület abszolút többségi első-preferenciás kimenetet eredményezne az első körben, egyáltalán nem lenne szükség a rangsorolós szavazásra).

Másfelől, minden olyan kerületben, ahol nem születik első körös abszolút többség, ott összehasonlítást végzünk: megnézzük, hány kerületben kerül ki más jelölt győztesen, mint aki az első-preferenciás szavazatok alapján relatív többségi győztes lenne. Az „eredményfordítások” száma vagy aránya jelentős index, hiszen rámutat arra, hogy a sorrendes (alternatív) szavazás milyen mértékben befolyásolja a választások kimenetét a relatív többségi eljárással kapott eredményekhez képest.

Tömören fogalmazva: a cél nem más, mint kimutatni az alternatív választási eljárás szükségszerű alkalmazásának gyakoriságát, illetve a relatív többségi és az AV szavazás eredménykülönbségeinek arányát. Számításaim a 2004–2016 közötti időszakra korlátozódnak. Tudatában vagyok annak, hogy e „korlátozás” csorbít a teljes képen, és kevésbé teszi lehetővé a legátfogóbb következtetések levonását, úgy gondolom azonban, hogy öt szövetségi parlamenti választás 750 kerületének elemzése is nyújthat irányadó eredményeket, és indokolttá teheti bizonyos következtetések levonását.

A következőkben nézzük meg, hogyan alakultak az eredmények 2004–2016 között, e két szempont mentén:

Választási év	Elsőkörös abszolút többségi győztes	Relatív többségítő eltérő eredmény	Győzelmi arány	
			Koalíció	Munkáspárt
2004	88 (58,66%)	8 (5,33%)	87 (58,00%)	60 (40,00%)
2007	73 (48,66%)	9 (6,00%)	65 (43,33%)	83 (55,33%)
2010	63 (42,00%)	10 (6,66%)	72 (48,00%)	72 (48,00%)
2013	53 (35,33%)	15 (10,00%)	90 (60,00%)	55 (36,66%)
2016	48 (32,00%)	16 (10,66%)	76 (50,66%)	69 (46,00%)
2019			77 (51,33%)	68 (45,33%)
ÁTLAG	65 (43,33%)	11,6 (7,73%)		

Forrás: saját számítások a https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Australian_federal_elections adatai alapján

A táblázat második oszlopa világosan mutatja, hogy 2004-től egyre kevesebb kerületben került ki első körös abszolút többségi győztes. Ez, a maga során a sorrendes szavazás alkalmazási arányának növekedéséről árulkodik, hiszen, míg 2004-ben a kerületek csupán 41,44%-ában volt szükség a preferenciák figyelembevételére, addig 2016-ban az esetek 68%-ában rangsorolós szavazással dőlt el a győztes kiléte. A 150 szövetségi kerületből átlagosan 85 kerületben szükség volt tehát AV alkalmazására.

A harmadik oszlop arra világít rá, hogy az egyes választásokon, hány kerületben következett be eredményváltás, azaz, hány esetben történt meg, hogy a sorrendes szavazás következményeként olyan jelölt győzött, aki nem vezetett az első körben, az első-preferenciás szavazatok alapján. Az elemzett időszakban egy növekvő tendenciával szembesülünk: míg 2004-ben nyolc kerületben történt váltás, addig ez a szám megduplázódott 2016-ra. A teljes palettára (1919–2019) nem, de az 2004–2016-os időszakra vonatkoztatható, hogy a rangsorolós szavazás hatása egyre növekedett, ezért a politikai értelemben vett szerepe egyre fajsúlyosabbá vált.

Az 5,33–10,66% közötti eredményváltás jelentősége első látásra szubjektív megítélés kérdése is lehet, ne feledjük azonban, hogy a számok önmagukban nem árulnak el mindent. Arról van szó ugyanis, hogy figyelembe kell vennünk a liberális/nemzeti szövetség (és kispárti támogatóik), illetve a *Munkáspárt* (és támogatói) közötti mindenkori erőviszonyokat, a választások kimenetét, elsősorban a választási győzelem mértékét (a két tábor által begyűjtött mandátumok közötti számkülönbséget).

A 2004-es választások esetében látjuk, nyolc munkáspárti jelölt tudott fordítani: hét esetben a *Liberális Párt* ellenében, egy kerületben a *Nemzeti Párt* jelöltjével szemben,²⁵ ennek ellenére, a koalíció fölényesen rávert a *Munkáspártra*. Tény, hogy e fordítás mérsékelte valamelyest az erőviszonyokat, de a kormánypárt kiléte szempontjából ez az eredményváltás nem volt meghatározó.

Ha azonban a 2007-es választásokat nézzük, egy más helyzettel állunk szemben, ugyanis a *Munkáspárt* győzelméhez szükség volt a kilenc eredményfordításra. Hét alkalommal a *Liberális Párttal*, egy esetben a *Nemzeti Párttal*, és egy esetben a CLP-vel (*Country Liberal Party*) szemben sikerült a munkáspártiaknak fordítaniuk és mandátumot szerezniük. Az eredményfordítás nélkül (vagyis, ha a relatív többségi eredmények változatlanul maradtak volna) a két erő közötti 74–74-es mandátummegoszlás akár a koalíció kormányra jutását eredményezhette volna.

A legvilágosabb képet a 2010-es választási eredmények mutatják e tekintetben. A két rivális azonos számú mandátumot szerzett, úgy, hogy a tíz eredményváltásból a *Munkáspárt* kilenc jelöltjének sikerült megfordítani a kimenetet saját javára: hét alkalommal (és ez a fontosabb mozzanat számunkra) a *Liberális Párt* jelöltjeivel szemben, két alkalommal az LNPQ (*Liberal National Party of Queensland*) jelöltje ellenében. Igaz, a *Munkáspárt* egy esetben nem tudta kamatoztatni a kezdeti relatív többségi fölényét a zöldek jelöltjével szemben, összességében azonban a 9:1-es mérleg egyértelműen a javát szolgálta, jelentősen hozzájárulva ezzel a *Munkáspárt* kormányra kerüléséhez.²⁶ Mindebből az következik, hogy többnyire a sorrendes szavazásban kell keresnünk az eredményváltások okát, ez utóbbi (és ennek révén az alternatív szavazás) politikai jelentősége azonban a pártok közötti erőviszonyoktól, elsősorban az egyik vagy a másik tábor választási győzelmének mértékétől is függ.

A tárgyalt időszak választási eredményeinek kerületenkénti vizsgálata során egy „képlet” kezd kirajzolódni az eredményváltások terén: az 58 váltásból 39 esetben a *Liberális Párt* képviselői úgy veszítették el a választást, hogy relatív többséggel ők vezettek az első körben. Ezekben a kerületekben a *Zöldek* harmadik helyről kezdtek, és talpon is maradtak az utolsó előtti körig. A kimenet szempontjából a fordulat ezen a ponton következett be, amikor a zöldpárti jelöltek addig összegyűjtött szavazatainak több mint 2/3-a ruházódott a munkáspárti jelöltekre, akik e voksoknak köszönhetően az utolsó körben megelőzték a liberális riválisokat.

Az általános „formula” körvonalazódása és nyomon követhetősége ellenére sem szabad megfeledkezni a szembeötlő kivételekről. A 2010-es választásokon például Tasmania állam, Denison kerületében (hogy csak egyetlen, de nem egyedi példát említsek) tapasztalható, hogy a „képlet” teljesen felborult. A munkáspárti jelölt fölényes vezetése (23 215 szavazattal) a liberális Simpkins (14 688), a zöldpárti Couser (12 312), és a független Wilkie (13 788) ellenében, vitán felüli. A képlet „borulásának” első lépése a zöldpárti jelölt korai kiesése, a maga 12 312 szavazatával. Ennél azonban még szokatlanabb, hogy átruházandó szavazatainak csupán 38,88%-a került a munkáspárti Jacksonhoz, miközben szavazatai 52,92%-a a független jelölthöz került. A következő körben a liberális Simpkins szavazatainak 79,1%-a ruházódott át a független jelöltre (12 525 átruházott szavazat), megelőzve ezzel a jóval esélyesebb munkáspárti Jackson, aki a liberális riválistól mindösszesen 3310 átruházott szavazatot kapott. A csata tehát a független jelölt javára dőlt el 1575 szavazatkülönbséggel (33 217–31 642).²⁷

KÖVETKEZTETÉS

Bárki mondhatná, hogy a preferenciális választás „életidegen” a magyar politika, illetve az átlag magyar választópolgár számára, ezért kérdéses, hogy hazai viszonylatban van-e egyáltalán jelentősége az alternatív szavazás behatóbb tanulmányozásának. Válaszom erre, hogy mivel nincs egy átfogó, egyetemes jellegű, tökéletes választási módszer, az eljárások széles skálájából bármelyik módszernek a vizsgálata, előnyeinek és hátrányainak, illetve politikai hatásainak a kutatása közvetlenül járulhat hozzá más – akár „megszokott” – eljárások megfelelőbb megértéshez. Minél több választási eljárást ismerünk meg, annál átfogóbb viszonyítási alappal rendelkezhetünk az egyes módszerek megítélésében, a választási rendszerek széles skáláján történő elhelyezésében.

Az AV-eljárás egyik vitán felüli vonása a szembetűnő *aránytalanság*, ezt viszont kompenzálja valamelyest a preferenciális szavazás jellegéből adódó széles spektrumú vélemény kinyilvánítási – nagyobb beleszólási – lehetőség, aminek köszönhetően az alternatív szavazás hozzájárulhat a rendszer „demokratikusabbá” tételéhez.

A jelöltek rangsorolása nemcsak az egyes jelöltek támogatottsági intenzitását fejezi ki, ugyanis a jelöltek sorrendállítását a *pártok egymáshoz való viszonyulását* is jelentős mértékben határozza meg, főleg a kampányban és a választások alatt. A pártok kölcsönös viszonyulása a pártok egymáshoz való *sajátos összefogásában* nyilvánul meg leginkább, ami elképzelhető egyazon politikai táboron belül más tábor(ok)hoz tartozó riválisokkal szemben, de bekövetkezhet feltörekvő szélső politikai erők ellenében is. Ez utóbbi törekvés utal hangsúlyozottabban arra, hogy a preferenciális választás hatásaként az ausztrál politikában a centripetális erők fölülírják a centrifugális erőket, mivel a jelentősebb pártok a centrum felé húznak.

Itt azonban kiemelendő, hogy az alternatív szavazás sajátos hatásának tudható be, hogy ez az összefogás legalább kétirányú szándék következménye. Egyfelől (amint már említettem), a mandátumok megszerzésének folyamatában jelentkezik (*mandátumszerzési összefogás*), olyan értelemben, hogy az egyes pártok arra kér(het)ik támogatóikat, hogy a saját jelöltjét első, az esetleges szövetségesek jelöltjeit pedig második, illetve harmadik helyre tegyék, a nagy riválisok ellenében. Ennek alapján nem meglepő tehát, hogy az alternatív szavazás közvetlenül járul hozzá a pártok közötti erőviszonyok változásához. Másfelől, az összefogás a koalíciós kormány megalakulását lehetővé tevő pártszövetség-kötésekben fejeződik ki (*kormányalakítási összefogás*), ami igen gyakori Ausztrália esetében.

Az eddig elmondottakból arra is következtethetünk, hogy a sorrendes szavazás – még ha nem is vegytiszta formában – kettős *kompromisszumképesség-növelő* szerepet tölthet be: egyfelől a szavazói, másfelől jelöltszinten. Ami a szavazót illeti, ha nem egyetlen jelöltet szeretne határozottan támogatni, a választó „kibékülhet” saját döntésével, kompromisszumot köthet önmagával, épp a rangsorolásnak köszönhetően. A sorrendbe állítás tehát szélesebb körű, nagyobb mértékű és árnyaltabb beleszólási lehetőséget nyújt, nem beszélve arról, hogy befolyással lehet a szavazói magatartásra, hiszen elvileg hozzájárul(hat) a választópolgár tájékozottságának, jártasságának növeléséhez is. Végül, de nem utolsó sorban, az AV több információt árul el a szavazó jelöltekhez való viszonyulásáról.²⁸

A jelölt szintjén, a kompromisszum (a pártok közötti összefogáshoz hasonlóan) a kampányban, illetve a szavazatokban figyelhető meg. Egyrészt, amint fentebb is említettem, a jelöltek nem pusztán önmagukért, hanem a lehetséges szövetséges jelöltek mellett is kampányolnak, a riválisokkal szemben. Másrészt, a jelöltek rangsorolásából kikövetkeztethető a különböző (ideológiai) táborok közötti összefogás, amely a jobboldalon a liberális/nemzeti koalícióban, baloldalon pedig a demokraták/zöldek/munkáspártiak vonulatában fejeződik ki leginkább.²⁹

Természetesen, a jelen munkában megfogalmazott és levont következtetések nem egyetemes „igazságok”, jóval inkább eddigi kutatásaim eredménye-

iből leszűrt konklúziók: olyan részgazságok, amelyekre talán alapozni lehet a további kutatásokban. Ez azért sem meglepő, mert e tanulmány megírásáig közel 1000 választókerület eredményeire építettem általánosításaimat, noha 1919-től 38 szövetségi parlamenti választásra került sor, ami 4357 kerületi eredményt jelent. Az összes kerület eredményeinek vizsgálata végül az eddigi összegzéseim finomításához, eredményeim korrigálásához, egyes következtetéseim újragondolásához, netán új dimenziók, szempontok beemeléséhez járulhat hozzá.

Úgy tűnik tehát, óvatosaknak kell lennünk a pártrendszerek és a választási rendszerek elemzését követő általánosítások megfogalmazásában. Nemcsak azért kell elővigyázatosaknak lennünk, mert adott ponton esetleg nem rendelkezünk az adatok teljes vagy szükséges készletével, hanem azért is, mert a pártrendszer és a választási rendszer kölcsönös viszonya, a kettő között kimutatható interdependencia egyáltalán nem jelenti, hogy más tényezők nem tölthetnek be fontos szerepet a kettő alakulásában, formálásában. Lehet preferálni Duverger klasszikusnak számító (de többnyire nem, vagy csak kevésbé érvényesülő) törvényeit,³⁰ előtérbe lehet helyezni Sartori „korrekciós” elveit, szabályait (Sartori, 2003), de tévedés lenne azt gondolni, vagy azt a következtetést levonni, hogy a választási rendszer egymaga képes megszabni a pártrendszer szerkezetét, összetételét. Megalapozottnak tűnik Lijphart általános megállapítása, amelynek értelmében a pártrendszer, a választási rendszer és a társadalmi-politikai változások között komplex összefüggések vannak. Ez nem kevesebb üzenetet tartalmaz, mint azt, hogy szem előtt kell tartanunk azokat a társadalmi-politikai fejleményeket is, amelyek közvetlenül befolyásol(hat)ják a pártrendszer és a választási rendszer változásait, illetve a két rendszer egymásra hatását, bonyolult viszonyrendszerét. Mindhárom tényező gondos figyelembevétele szükséges feltétele tehát annak, hogy a mindenkori kutató kellő módon feltárhassa e komplex összefüggéseket.

JEGYZETEK

- ¹ Eredetileg Douglas Rae különböztette meg a két szavazást. Lásd D. W. Rae (1971). Magyar fordításban D. W. Rae: A választási rendszer változó elemei. In: Fábíán György (szerk.) 1997: 47–63. Továbbá, Nagy Levente, 2018: 63–67.
- ² A rangsorolással történő „őszinte, vagy más érdekektől vezérelt” véleménynyilvánítás nem annyira egyértelmű, hiszen annak számos verziója fordulhat elő a gyakorlatban. A szavazó sorrendállítása lehet valóban őszinte, ráadásul úgy, hogy kompetens szavazóval állunk szembe, aki hozzáértően, meggyőződéssel rangsorolja a jelölteket. Nem kizárt az a lehetőség sem, hogy a szavazó őszinte, viszont nem igazán jártas, kevésbé tájékozott az induló jelöltekről, ezért aligha képes meggyőző választ adni, hogy miért azt a sorrendet választotta, amit ténylegesen felállított. Az is megtörténhet, hogy a választópolgár szavaz, de inkompetenciájának köszönhe-

tően, esetleges sorrendet állít fel, vagy teljes mértékben ki van téve egyik vagy másik jelölt (párt) befolyásának, netán manipulatív hatásainak. A „szamár-szavazás” (*donkey-voting*) is egy lehetséges változat, ami azt jelenti, hogy a szavazó a cédulán látható, sorsolással felállított névsor mentén számozza be a jelölteket. Végül, de nem utolsósorban, az is könnyen előfordulhat, hogy a szavazó (megfelelő jártasság mellett) tudatos taktikázást folytat, azaz, stratégiai szavazást ad le, aminek értelmében pártfogoltját a rangsor élére, a legveszélyesebb riválisokat pedig a sorrend végére teszi, függetlenül azok adottságaitól, politikai rátermettségétől.

- ³ Ez alapján nem túlzás azt állítani, hogy a szavazás pillanatában a preferenciális választás nagyobb (demokratikus) hatalmat ad a nép kezébe.
- ⁴ A többségi elv kettős jelentését az angol *majority rule* fejezi ki leginkább, ami jelenthet többségi szabályt, illetve többségi uralmat. Ennek bővebb kifejtését lásd többek között Nagy, 2018: 25–63.
- ⁵ Már itt érdemes kihangsúlyozni, hogy mindhárom sorrendes szavazási eljárás teljes mértékben elfogadható logikára épül, ezért az egyik vagy másik módszer (logikai) „létezősültségének” megkérdőjelezése alaptalan lenne a komparatív elemzés során.
- ⁶ A minden szavazó rangsorolós szavazatát magába foglaló táblázatot szokás preferencia-profilnak nevezni.
- ⁷ Öt logikai és öt méltányossági kritérium részletesebb elemzését lásd Nagy, 2018: 283–304.
- ⁸ Jelentőségéről sokat elárul, hogy 1972-ben Kenneth Arrow közgazdasági Nobel-emlékdíjat kapott a társadalmi választások elmélete terén elért eredményeiért, elsősorban a „lehetetlenségi tétel”-ért.
- ⁹ A bemutatott példa alapjául Sidney Morgenbesser (1921–2004), a Columbia Egyetem volt filozófus professzorának egyik példája szolgál.
- ¹⁰ Szemléltető példaként lásd Nagy, 2018: 299–301.
- ¹¹ Részletes kifejtés nélkül, a következő feltételekről van szó: *Korlátozás nélküli tartomány* (az egyes egyéni preferencia-sorrendek egyenértékűek); *Pareto-elv* (ha két alternatíva egyformán jó a szavazók szerint, de van legalább egy szavazó, aki az egyik lehetőséget előnyben részesíti a másikkal szemben, akkor az előbbi alternatívának győznie kell); *Jelentéktelen alternatíváktól való függetlenség*; *Tranzitivitás*; *Diktatúrától való mentesség*. Megjegyzendő, hogy Arrow tétele a következő négy kritérium mentén is érvényesül: *Condorcet*; *Monotonitás*; *Abszolút többségi*; *Jelentéktelen alternatíváktól való függetlenség*. Ennek kapcsán lásd David Lippman: *Voting Theory* (<http://www.opentextbookstore.com/mathinsociety/2.5/VotingTheory.pdf>)
- ¹² Ennek bővebb kifejtését lásd Farrell–McAllister, 2005: 79–97.
- ¹³ Az ausztrál pártrendszer kialakulása és az 1880–1910 közötti fejlemények kapcsán lásd Loveday–Martin–Parker (eds.), 1977. A mai pártok behatóbb elemzését lásd többek között Miragliotta–Ganja–Smith (eds.), 2015; továbbá A. Lavelle, 2018.
- ¹⁴ Többségi jellegéből adódóan az ausztrál AV rendszer sem arányos, mi több súlyos aránytalanságok is tapasztalhatók. Egy terjedelmesebb elemzés során nem lehetne eltekinteni az arányossági számításoktól, jelen tanulmány azonban nem tér ki e fontos részletre, inkább a rendszer preferenciális voltából adódó néhány sajátos vonásra koncentrálok.
- ¹⁵ Csupán egy jegyzet erejéig érdemes talán megjegyezni a kispártok viszonyulását az új, feltörekvő pártokhoz (Lásd a később használt példát – táblázatot –, amelyből jól látszik, hogy az első körökben kieső kispártok milyen mértékben támogatják a stabil, nagy pártok ellenében a Pauline

Hanson vezette szélsőjobb *One Nation* (HAN) pártot). Ennek behatóbb elemzésével egy újabb aspektussal bővíülhetnek ismereteink, és jelentős következtetésekre juthatunk az ausztrál alternatív szavazás pártokra gyakorolt hatása, illetve a pártok egymáshoz való viszonyulása tekintetében. Erre az elemzésre azonban e tanulmányban nem kerül sor.

- ¹⁶ Pauline Hanson 1997 áprilisában hozta létre az *Egy Nemzet* populista, már-már rasszista szélsőjobboldali pártot. Korábban a *Liberális Párt* (LP) színeiben parlamenti képviselőként tevékenykedett, de a párt kizárta soraiból a nyilvános nyilatkozatai miatt. Hanson kifogásolta a bennszülöttek irányába tett pozitív diszkriminációt, szigorítani akarta a bevándorlás feltételeit, támogatta a szabad fegyverviselést (Farrell–McAllister, 2005: 81.), illetve szorgalmazta Ausztrália, több nemzetközi szervezetből (például ENSZ) való kilépését.
- ¹⁷ Érdekes kérdésként merülhet fel, hogy vajon miért tette előbbre a szélsőjobb jelöltjét több zöldpárti szavazó, mint a liberális Thompsont. A kérdés átfogóbb megválaszolásának azonban nem lehet alapja csupán az 1998-as választások egyetlen kerületének eredménye. Ehhez további elemzésre lenne szükség.
- ¹⁸ Eddigi kutatásaim alapján állíthatom, hogy a zöldek (GRN) egyértelműen a munkáspárti (ALP) jelölteket támogatják, a demokrata (DEM) jelöltek támogatói hasonló egyértelműséggel a zöldek (GRN) jelöltjeit preferálják második helyen, de ez az egyértelműség már távolról sem figyelhető meg a demokraták részéről a munkáspárti jelöltek irányába. Ennek megalapozottabb magyarázatára is további kutatások szükségesek.
- ¹⁹ A 17-es jegyzetben már említettem, hogy a zöldpárti jelölt több szavazatot ruházott át a szélsőjobb jelöltjére, mint a rivális tábor jelöltjére. Itt hasonló helyzettel találkozunk: a *Nemzeti Párt* támogatóinak nagyobb része preferálta a szélsőjobb Hansont, mint a rivális tábor munkáspárti jelöltjét. E két példa arra utalhat, hogy a középpártokat támogató szavazók esetében sem annyira határozott a rivális tábor támogatása a feltörekvő és/vagy szélsőséges erőkkel szemben. E következtetés (ezen a ponton) azonban még nem tekinthető teljesen megalapozottnak, mivel többnyire ebből, a mintaként szolgáló példából indul ki. E kérdésben is indokoltnak tűnik a további kutatás.
- ²⁰ A PUP (*Palmer's United Party*) sikernek könyvelheti el, hogy a hatodik körre – a három párt egyikeként – talpon maradt, a maga 13 241 szavazatával (9805 első-preferenciás, illetve 3436 átruházott szavazattal). Ami viszont meglepő, hogy a jobboldali populista párttól 6664 szavazat került át az LNP-re (*Liberal National Party of Queensland*), de közel ugyanennyi szavazat (6597) ruházódott át a munkáspárti jelöltre is. Ehhez hasonló „gesztusok” jóval ritkábban történtek meg a baloldalon a vizsgált kerületekben.
- ²¹ Lásd https://en.wikipedia.org/wiki/1998_Australian_federal_election.
- ²² Bizonyos értelemben ez a „diszkriminatív” állapot is hozzájárult az *Egy Nemzet* belső feszültségeinek fokozásához, a párton belüli kulcsberek menesztéséhez, a pártból való kiszakadásokhoz (például a NCO, 2003-ban), illetve az 1998-as szavazói népszerűségnek örvendő párt viszonylag gyors, az 1999–2012 közötti időszakra tehető „kezdeti hanyatláshoz”. Tagállami (főleg Queensland) szinten, illetve a felsőházi választásokon még ért el némi sikereket, de a szövetségi alsóházban az *Egy Nemzet* aligha nevezhető érdemben fajsúlyos és „hosszú életű” pártnak. Ez azonban nem meglepő, és nem is egyedi eset. Igaz, a közvetlen összehasonlítás eléggé kényes vállalkozás lenne, de a példa kedvéért, a holland politikában is találni hasonló helyzetet:

a korábban karizmatikus egyetemi tanárként tevékenykedő Pim Fortuyn még 2002 elején az LN (*Livable Netherlands*) párt vezetője volt. A migráció kérdéskörében, 2002 februárjában tett nyilatkozatai miatt kizárták a pártból, napokkal később azonban Fortuyn létrehozta a jobboldali-populista LPF (*Pim Fortuyn List*) pártot. Annak ellenére, hogy kilenc nappal a választások előtt megölték, pártja óriási sikert aratott a 2002-es parlamenti választásokon, hiszen 26 mandátummal a második legerősebb pártként kezdhetett tevékenységét az alsóházban. (A világ egyik legarányosabb választási rendszerében a berobbanó LPF ellen nem lehetett olyan eredményesen összefogni és mandátumoktól megfosztani, mint ahogy az történt Ausztráliában az *Egy Nemzettel* szemben.) A migrációellenes, populista, radikális párt „tiszavirág-életét” jól jelzi, hogy a 2003-as választásokon mindössze nyolc mandátumra futotta erejéből. A következő évben az LPF gyakorlatilag feloszlott, noha a 2006-os választásokon, új néven (*LFF – List Five Fortuyn*), és más felállásban újból indult. Igaz, a 0,2%-os szavazatrészesedés (20 956 szavazat) aligha nevezhető választási sikernek.

²³ Itt fontosnak tartom kiemelni, hogy a relatív többségi választási rendszerekre egyáltalán nem jellemző a különböző pártok összefogása a kampányban és a választások alatt. A relatív többségi rendszerekben minden párt és jelölt magáért kampányol, itt nem „szokás” egymásért kampányolni, egymással összefogni egy „közös ellenség” ellenében. Természetesen, a relatív többségi rendszerekben is előtérbe kerülhet a szövetségre lépésre való törekvés, ez viszont abban az esetben következik be, ha egyetlen pártnak sem sikerül a parlamenti mandátumok abszolút többségét megszereznie. Ez az „összefogás” tehát nem a kampány és a választások alatt (mint a preferenciális rendszerekben), hanem a választások után, a pontos eredmények tudatában kezdődik el, és lényege a hagyományos kormánykoalíció, vagy valamilyen szövetségre lépés, kormányalakítási céllal. Jó példa erre Nagy-Britannia 2010-es, illetve 2017-es parlamenti választásai: az előzőben a 306 mandátumot szerzett konzervatívok egyfajta koalícióra kényszerültek az 57 mandátummal rendelkező liberálisokkal, a 258 mandátumot begyűjtő Munkáspárttal szemben. A 2017-es előrehozott választásokon a 317 mandátummal rendelkező Konzervatív Párt bizalmi szövetségkötésre kényszerült a 10 mandátumot begyűjtő észak-ír DUP-al, ahhoz, hogy épp meglegyen az abszolút többség (50,3%) a 650 képviselőből álló alsóházban. Ez, a pártok közötti „összehangolási” folyamat kizárólag és közvetlenül a választási eredmények következménye, és aligha van köze a választásokat megelőző kampányhoz, vagy a konkrét szavazásokhoz.

²⁴ Természetesen, az elsőkoros abszolút többségi eredmények aránya nemcsak az alternatív szavazási eljárás jelentőségére mutat rá, hanem a pártok közötti erőviszonyokról is sokat elárul.

²⁵ Lásd https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/2004/index.htm.

²⁶ A döntetlenre végződő „páthelyzetet” a zöldpárti jelölt csatlakozása, illetve három független képviselő oldotta fel, akik bizalmat szavaztak a *Munkáspártnak*. A $72 + 1 + 3 = 76$ mandátum épp elegendő volt az abszolút többségi kormányzáshoz, a 150-es létszámú parlamentben. Az adatok szintjén lásd https://en.wikipedia.org/wiki/2010_Australian_federal_election.

²⁷ Ennek kapcsán lásd <https://results.aec.gov.au/15508/Website/HouseDivisionDop-15508-194.htm>.

²⁸ Magyarországi viszonylatban például leszűkített, de mégis egyfajta szavazói kompromisszumról beszélhetünk – feltéve, hogy a szavazó belátása szerint két pártot szeretne támogatni – az

„átszavazás” esetében, ha a szavazó az egyéni kerületben egyik párt jelöltjére, az országos listán viszont egy másik párt listájára szavaz.

- ²⁹ Jóval kisebb mértékben, de hazai viszonylatban ehhez hasonló kompromisszumon alapuló összefogás volt tapasztalható az 1990–2010 közötti parlamenti választások egyéni kerületeinek második fordulójában, hiszen számos kerületben megesett, hogy a harmadik helyezett visszalépett, arra bízta támogatóit, hogy a „szövetséges” párt jelöltjére adják voksukat.
- ³⁰ Duverger „törvényeinek” elemzését, újraértékelését lásd többek között: W. Riker: Duverger’s Law Revisited. In: Grofman–Lijphart (eds.), 1986, illetve Taagepera–Shugart, 1989, 6. és 13. fejezetek.

IRODALOM

- Fábián György (szerk.) (1997): *Választási rendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Farrell, David M.–McAllister, Ian (2005): Australia: The Alternative Vote in a Compliant Political Culture. In: M. Gallagher–P. Mitchell: *The Politics of Electoral Systems*, Oxford University Press, Oxford.
- Farrell, David M.–McAllister, Ian (2006): *The Australian Electoral System*. UNSW Press, Sydney.
- Farrell, David M. (2011): *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. 2nd edition, Palgrave MacMillan, New York.
- Gallagher, Michael–Mitchell, Paul (eds.) (2005): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, New York.
- Grofman, Bernard–Lijphart, Arend (1986): *Electoral Laws and Their Political Consequences*. Agathon Press, New York.
- Jones, Benjamin T.–Bongiorno, Frank–Uhr, John (eds.) (2018): *Elections Matter: Ten Federal Elections that Shaped Australia*. MONASH University Publishing, Clayton, Victoria.
- Katz, Richard S. (1980): *A Theory of Parties and Electoral Systems*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Lavelle, Ashley (2018): *Opposition Vanishing: The Australian Labor Party and the Crisis in Elite Politics*. Springer Nature, Singapore.
- Lijphart, Arend (1994): *Electoral Systems and Party Systems*. Oxford University Press, New York.
- Lijphart, Arend (1984): *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. Yale University Press, New Haven and London.
- Lippman, David: *Voting Theory*. <http://www.opentextbookstore.com/mathinsociety/2.5/VotingTheory.pdf>.
- Lipson, Leslie (1959): Party Systems in the United Kingdom and the Older Commonwealth: Causes, Resemblances and Variations. In: *Political Studies*, 7: 12–31.
- Loveday, Peter–Martin, Alan W.–Parker, Robert S. (eds.) (1977): *The Emergence of the Australian Party System*. Hale & Iremonger, Sydney.
- Mészáros József–Szakadát István (1993): *Választási Eljárások, választási rendszerek*. BME Szociológiai Tanszék, Budapest.
- Miragliotta, Narelle–Ganja, Anika–Smith, Rodney (eds.) (2015): *Contemporary Australian Political Party Organisations*. MONASH University Publishing, Clayton, Victoria.

- Nagy Levente (2018): *A többség (ki)választása*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Nagy Levente (2015): *Választás és arányosság*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Rae, Douglas W. (1971): *The Political Consequences of Electoral Laws*. Yale University Press, New-Haven–London.
- Renwick, Alan (2011): The Alternative Vote. *Political Studies Association*, University of Reading, <https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/TheAlternativeVoteBriefingPaper.pdf>.
- Sartori, Giovanni (2003): *Összehasonlító alkotmánymérnökség*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sawer, Marian (ed.) (2001): *Elections Full, Free and Fair*. Federation Press, Sydney.
- Taagepera, Rein–Shugart, Matthew Soberg (1989): *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. Yale University Press, New Haven–London.

További linkek:

- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Australian_federal_elections
- https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/2004/index.htm
- https://en.wikipedia.org/wiki/2010_Australian_federal_election
- <https://results.aec.gov.au/15508/Website/HouseDivisionDop-15508-194.htm>
- <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095737871>
- <https://www.youtube.com/watch?v=HpBRGXK-QNs>

KORMÁNYZÁS ÉS KÖZPOLITIKA

Ványi Éva–Galambos László
Szakértői kormány magyar módra
A Bajnai-kormány szakértői jellegéről

